

KORKUT ATA'YLA İLGİLİ BAZI KAYITLARIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Yıldız KOCASAVAŞ*

Burada Korkut Ata veya Dede Korkut ismiyle anılan şahsiyetle ilgili bazı kayıtların düşündürdüklerini belirtmeye çalışacağız. Onun hakkında *Oğuznâme*'de ve *Dede Korkut Kitabı*'nda hemen hemen birbirinin aynı olan bazı ifadeler yer almaktadır:

Oğuznâme

Peygamber  aleyhi's-sel am zam nına yakın zam nda Bayat boyundan Korkut Ata  opdı. Oğuz kavmunu n bilgesiyidi. Ne dirse olurdı, g yibden haberler s ylerdi. Ha  Ta  l  anu n g nline ilh m iderdi. Eyitdi:  hir zam nda gir  hanlık Kayı'ya dege, dahı kimsene ellerinden almaya didi, diduği  Osm n ra metu'll hi neslid r (Oğuzn me, Revan, 1391/15a).

Dede Korkut Kitabı

Res l  aleyhi's-sel am zam nına yakın Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er  opdı. Oğuzu n ol ki i tam m bili isi-y-idi. Ne dir-ise olur-idi. G yıbdan d rl  haber s yler-idi. Ha  Ta  l  anu n k nline ilh m ider-idi. Korkut Ata ayıtdı:  hir zam nda hanlık gir  kayıya dege, kimsene ellerinden almaya,  hir zam n olup kıy met  opın a. Bu diduği  Osm n neslid r, i de s ril p gide yorır. Ve dahı ni e bu na be zer s z s yledi. Korkut Ata Oğuz kavmunu n m  kilini h ll ider-idi. Her ne i  olsa Korkut Ataya tanı mayın a i lemezler-idi. Her ne ki buyursa  ab l iderler-idi. S zin  utup tam m iderler-idi (M. Ergin, Dede Korkut Kitabı I, s. 73).

I. Korkut Ata'nın ki iliđi (veli ki iliđi):

Her iki metnin giri  kısmında yukarıda da g r lduğu gibi Korkut Ata'nın veli ki iliği ile ilgili olarak bilgi verilmektedir:

- a) Dede Korkut Kitabı'nda metne ba larken Őu bilgiler yer almaktadır:
  1. Korkut Ata, Peygamber a.s. zamanına yakın bir zamanda doğmuştur.
  2. Bayat boyundan olup adı Korkut Ata'dır.
  3. Oğuz'un bilge ki isidir.

* Yard. Do . Dr., İ. . T rkiyat Ara tırmaları Enstit s .

4. Ne derse olur, gaipten türlü haberler verir. Allah onun gönlüne ilham eder. Hanlığın sonunda Kayılara geçeceğine işaret eder, çeşitli kaynaklarda bununla hüküm sürmekte olan Osmanlıları kastettiği belirtilmektedir.

5. Oğuz kavminin müşkülünü halleder, ona danışmadan bir şey yapılmaz. Ne dese kabul edilip sözü dinlenir.

Bu bilgilerden sonra “*Dede Korkut soylamış: ...*” diyerek onun öğüt ve tavsiyeleri verilir, hikâyenin anlatımına geçilir ve iyi dilekler ile hikâyeye son bulur.

b) Yazıcızâde’de verilen bilgiler de Dede Korkut Kitabı’ndakilerle aynı şekildedir.

İki rivayet ifadesi hemen hemen birbirinin aynı olduğuna göre Yazıcızâde belki de Dede Korkut Kitabı’ndan alıntı yapmıştır.

II. İdealize bir şahsiyet oluşu:

a) Gelenekle ilgisi:

Türk toplumunun geleneğinde aksakal “bilge, muteber yaşlı kişi” anlayışı vardır. Öyle ki bugün hâlâ Türk topluluklarında bu gelenek yaşamaktadır. Ailevî bir sorunda, mahalle veya kasabayla ilgili bir müşkülde ve hatta sarayda, dolayısıyla da devlet işlerinde bir bilge kişiye danışılır; onun öğüt ve direktifleri doğrultusunda hareket edilir.

Aşiret veya boy hayatında töre hâkimdir. Töreyi de iyi bilen kişiler devam ettirir, muhafaza ettirir. Bu kişiler o cemiyetin sözüne güvenilir aksakal tipleridir. Korkut Ata da töreyi iyi bilen bir kişidir. Örnek olarak; *Dedem Korkut gelüben şadlık çaldı, gâzi erenler başına ne geldügin aydı virdi. Hem Basaşa alkış virdi: Kara tağa ayıtduğunda işit virsün/ Kanlu kanlu şulardan kiçit virsün, didi. Erlik ile kardaşuñ kanın alduñ, kalın Oğuz biglerini yükden kırtarduñ, kâdir Allah yüzüñ ağ itsün Basaş didi. Ölüm vaktı geldüğünde aru imandan ayırmasan, günâhuñuzu adı görklü Muhammed Muştafa’ya bağışlasun hanum hey* (M. Ergin, *Dede Korkut Kitabı* I, s. 215). ”

Törenin korunması böylece sağlanıp, gelenek daha mistik, kutsal bir hâle sokuluyor. Korkut Ata tipi eski bilge kişinin (Orhun abidelerinde Bilge Tunyukuk gibi) İslâmleşmiş şekli gibi görülmektedir. Tabî ki bu hususta kesin bir şey söylemek de mümkün değildir.

Günümüzde de bu şekilde idealize edilmiş tipler vardır. Temel, Bekri Mustafa fıkralarındaki kişiler de böyledir. Nasreddin Hoca da aşağı yukarı bu şekildedir.

b) Korkut Ata için söylenenler:

F. Sümer, destanlarda büyük bir manevî şahsiyet olarak görünen Korkut Ata’nın *Câmiü’l-tevârih*’teki ‘Türklerin tarihi ve Oğuz’un cihangirliğinin hikâyeti’ bölümünde de geçtiğine işaret eder, bu kişinin eserde Türkistan’da yaşamış, Oğuz yabgularının müktedir bir devlet adamı olarak zikredilip keramet sahib: olduğunun

belirtildiğini söyler.¹ Yine F. Sümer, metnin başındaki bilgilere dayanarak şöyle der: “Destanları anlatan ve onun çevresinde Oğuz eli çok eski zamanlarda yaşamış bir kavimdir. Onlar galiba, kahramanların Peygamber çağında yaşadıklarını sanıyorlardı. Ebu'l-Gazi'nin eserinden öğreniyoruz ki, Türkmenlerin Oğuznâmelerinde de bu şekilde bir sanma vardı. Fakat onlarda asıl hâkim olan kanaat, Korkut Ata ve Salur Kazan'ın Peygamber'den 300 yıl sonra yani X. yy.'da yaşadıkları rivayeti idi. Reşideddin'deki bölümde Korkut Ata veya onun babası Kezençuk'un Mekke'ye gidip Peygamberi ziyaret ettiği söylenir.”²

M. Ergin, Dede Korkut'un Oğuzların akıl hocaları olup bütün müşküllerini çözdüğünü, onun aynı zamanda da ozan olduğunu, hikâyelerde anlatılan her mücadelenin sonunda düzenlenen şenliklerde kopuz çalıp destanlar söylediğini, bütün hikâyelerin mücadelelerin sonunda onun tarafından düzenlenerek sahiplerine ithaf edildiğini ifade eder.³

M. Necati Sepetçioğlu “Dede Korkut, milletimizin ölümsüzleştirdiği, efsanelerde yaşattığı yuceltilmiş insanlarımızdandır. Gerçekten de belli bir tarihte yaşamış, belli bir günde ölmüştür. Fakat milletin gözünde ve efsanelerde o gerçek ve olumlu insan hayatını bulmanın imkânı yoktur. Bu bakımdan yaşanan gerçeklerden çok, geniş bir alanda yerleşen büyük Türk milleti topluluklarıncı benimseme sebebini aramak ve anlamak daha doğru bir davranış olacaktır.” görüşündedir.⁴

M. Necati Sepetçioğlu burada Dede Korkut'un belli bir tarihte yaşayıp belli bir günde öldüğünü söylemektedir. Eserin devamında “Hz. Muhammed zamanında yaşamış olması gerektiğini sananlar da bulunmaktadır.” diyerek bunun giriş bölümüne dayandırıldığını ifade eder ve “Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy adını taşıyan destanda Bugduz Emen'in 'Giderek Peygamberin yüzünü gören, gelerek Oğuz'dan sahabesi olan' sözleriyle öğülmesi Dede Korkut'un yaşadığı çağı uç aşağı beş yukarı belirtir sayılmaktadır.” der.⁵

M. Necati Sepetçioğlu'nun da belirttiği gibi Oğuz'un bütün müşkül meselelerinde Korkut Ata sanki bir kurtarıcı rolünü yüklenmiştir. Böylelikle o hemen her yerde, her zaman saygı duyulan, bilgin, olayları yönlendirebilen, geçmiş ile geleceği aynı şekilde gören ve söyleyen ermiş, ulu bir kişi olarak ortaya çıkmaktadır.⁶

Sepetçioğlu, Korkut Ata'yı yaşamış bir şahsiyet olarak görür. Halk arasında saygı görüp üstün tutularak baş tacı edildiğinden dolayı hayatının efsaneleştirildiği görüşündedir. Ayrıca, Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu gibi milletin özüne ka-

¹ bk. F. Sümer, *Oğuzlar*, s. 277

² a.g.e., s. 280-281

³ bk. M. Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, s. 26

⁴ bk. M. N. Sepetçioğlu, *Dedem Korkut'un Kitabı*, s. 24-25

⁵ a.g.e., s.25

⁶ a.g.e., s. 25-26

rışmış ve orada canlı olarak yaşamaya devam eden ruhun, milletin ruhu olduğu inancındadır.⁷

W. Bang ve G. R. Rahmeti neşri olan *Oğuz Kağan Destanı*'nda *k(e)ne çaşka-run kalma-sun, kim, bellüg bolsun, kim: oğuz kağan-nung çanı-da ak sakalluğ, moz saç-luğ usun usluğ bir kard kişi durur bar irdi. uk-ğu-luğ, düşün bir yir irdi, düşimel irdi, anung adı Uluğ Dürük irdi.* (W. Bang-G. R. Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, s. 28/310-315) “Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, Oğuz Kağan’ın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve asil bir adamdı. Oğuz Kağan’ın nazırı idi. Adı Uluğ Dürük idi.” şeklinde tanıtılan ve rüyasını anlatarak Oğuz Kağan’a tavsiyede bulunan Uluğ Dürük tipi bize yine Korkut Ata’yı hatırlatarak tanıdık gelmiyor mu?

III. Diğer kaynaklara göre tarihî bir şahsiyet olarak Korkut Ata:

Reşideddin Oğuznâmesi'nde geçen “*Bu padişah (Ala Atlı Kiş Donlu Kayı İnal Han) çağında Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa s.a. zuhur etmiş, bu hükümdar da Bayat (?) Dede Kerencük’ü elçi olarak onun hizmetine gönderip Müslüman olmuştu. Bu Korkut Bayat boyundan Kara-Hoca’nın oğlu olup çok akıllı, bilgili ve kerâmet sahibi bir insandı. İnal Han Sır Yavguy zamanında ortaya çıkmıştır. Bu sözleri nakledenin dediğine göre iki yüz doksan beş yıl ömrü olmuştur. Güzel sözleri, söylenen kerâmetleri ve hakkındaki hikâyeler pek çoktur.*” açıklaması bize Korkut Ata’nın kimliğiyle ilgili bazı bilgiler vermektedir.⁸ Burada verilen bilgiler arasında en önemli olanı onun Hz. Peygamber zamanında yaşamış olduğudur.

Z. Velidî Togan, Ebûlgazi Bahadır Han’ın *Şecere-i Terâkime*'sinde geçen “*Kayı Kara Hoca’nın oğlu Korkut Ata, Salur Enkeş ve Ava Şaban Hoca başta bütün Oğuz eli toplanıp Kayılardan İnal Yavı’yı padişahlığa getirdiler. Veziri Korkut Ata idi ve o ne dese İnal Yavı onun sözünden çıkmazdı. Korkut Ata’nın kerâmetleri çoktur. 295 yıl ömür sürdü, üç padişaha vezir oldu.*” kaydından hareketle zikredilen kişinin anlaşıldığı üzere Dede Korkut olduğunu, hemen altta “*Bu Korkut ...*” diye başlayarak bilinen birisinden bahsetmesinin de bunu açıkladığını not eder.⁹ Yine aynı eserde yapılan tasnifte Togan, Reşideddin’de Bayat boyundan gösterilen Korkut (Dede Kerencük?)’un Kayı İnal Han’ın naib ve veziri, Ebûlgazi’de ise İnak beyi olarak gösterildiğine işaret eder,¹⁰

Alî-şîr Nevâyî ise Korkut Ata hakkında şu bilgileri vermektedir: “*Türk ulusu arasında şöhreti andın artuğraqdur ki şöhretka ihtiyacı bolğay. Meşhür mundaktur ki niçe yıl özidin burunğını ve niçe yıl özidin sonğı kilürni dipdür. Köp mev^cize-*

⁷ a.g.e., s. 27-29

⁸ bk. Z. V. Togan, *Oğuz Destanı*, s. 55

⁹ a.g.e., s. 103

¹⁰ a.g.e., s. 140

âmiş mağzlık sözleri aradadır."¹¹ "Türk ulusu arasında şöhreti öyle fazladır ki başka şöhrete ihtiyâcı yoktur. Kendisinden yıllarca öncekini ve (yine) kendisinden yıllarca sonraki geleceği haber vermiştir. Çok öğüdü içine alan özlü sözleri ortadadır." Burada da görülen odur ki Korkut Ata son derece şöhretlidir, kendinden önce olanı biteni bilir, gelecekteki hâdiseleri haber vermekle meşhurdur. Bu da *Dede Korkut Kitabı*'nda bildirilen sıfatlara son derece uygundur.

Burada zikredilen eserlerin dışında başka birtakım eserlerde de Korkut Ata'yla ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Bunlar: Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî'nin *Dürerü't-Tican* adlı umumî tarihi, Hasan b. Mahmud Bayatî'nin *Câm-ı Cemâyin*'i, Bayburtlu Osman'ın *Tevârih-i cedîd-i mir'at-i cihân* adlı eserinin 'Bayundur Han' bölümü, Şeref Han'ın *Şerefnâme*'si, Edirneli Rûhî ve onun ilgili kaydını sonradan tekrarlayan Müneccimbaşı'nın eseri, *Târih-i Dost Sultan*, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*, Buharalı Hafız Derviş Ali Çengî'nin *Tuhfetü's-sürûr*'u, Kul Ata'nın *Leylâ-Mecnun* mesnevisi vb. gibi eserlerdir.¹²

Yukarıda sıralanan görüşler özetle iki grupta toplanabilir:

1. Korkut Ata menkıbevi bir kişidir.
2. Tarihi bir kişi olup zaman içinde menkıbeleşmiştir.

Destanlara konu olan hâdiseler ve şahıslar zaman içinde menkıbeye dönüşebilirler. Dolayısıyla rivayetle tarihî kimlik birbirinden farklı hâle gelebilir. Korkut Ata için de bu durumun geçerli olduğu görülmektedir. Peygamber zamanına götürülmesi rivayeti gerçek değildir. O halde destanı kaleme alan geçmişle hâli birbirine bağlıyor, zaman kavramını değiştiriyor (ki bu durum destanlarda çok görülür). Hz. Muhammed zamanına götürmekle -ki o zaman Bayat boyu hâkimdir- destan Oğuzların tarihini eskiye götürüyor, XI- XII. asırda değil, VI-VII. asırda bile bir hükümdarlık sahibi olduklarını gösteriyor. Göktürk yazıtlarında da Oğuz kavminin bahsedilir, ama orada devlet sahibi değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki Korkut Ata ister tarihî, ister zaman içinde menkıbeleşmiş bir şahsiyet olsun, eski bir geleneğin yani aksakal "bilge, muteber yaşlı kişi" tipinin bir tezahürüdür. Belki de böyle bir şahsiyet var olmayıp yazar bu kimliğe bürünerek anlatımı güçlendirmek istemiştir.

Bibliyografya

Ali-Şir NEVÂYÎ (Hazırlayan: Kemal ERASLAN), *Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve I*, Ankara 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları.

W. BANG-G. RAHMETİ, *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1936, İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili Semineri Neşriyatı.

¹¹ bk. Ali-şir Nevâyî, *Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve I*, s. 385/619

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. M. Ergin, s. 34-47

Muharrem ERGİN, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara 1994, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Oğuznâme, Revan nüshası.

M. Necati SEPETÇİOĞLU, *Dedem Korkut'un Kitabı*, İstanbul 1990, Akran Yayınları.

Faruk SÜMER, *Oğuzlar*, İstanbul 1992, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Z. Velidî TOGAN, *Oğuz Destanı* (Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili), İstanbul 1982, Enderun Yayınları.